

<https://doi.org/10.15407/socium2021.02.198>
УДК 316.4

Creative Commons Attribution 4.0 International

Балакірева О.М., канд. соціол. наук, завідувач відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, голова правління ГО “Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка” та ГО “Центр “Соціальний моніторинг”, вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна, email: bon.smc@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0790-7142>, Scopus Author ID: 23090251200, Web of Science ResearcherID: C-2861-2016,

Дмитрук Д.А., канд. соціол. наук, науковий співробітник відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, директор ГО “Центр “Соціальний моніторинг”, вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна, email: dmitruk_d@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2683-0972>

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСТРОЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ЛІТО 2021 РОКУ¹

За даними загальнонаціональних моніторингових опитувань показано самооцінку матеріального становища, затримку або невиплату заробітної плати або пенсії, поширеність тіншових доходів, індекси соціально-економічних оцінок та очікувань населення України, рівень довіри Президенту України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України, актуальні соціально-економічні проблеми.

Ключові слова: індекси соціально-економічних оцінок і очікувань, моніторинг громадської думки, самооцінка матеріального становища, тіншовий дохід, рівень довіри, актуальні соціальні та економічні проблеми.

Balakireva O.M., PhD. (Sociology), head of department for monitoring-based research of social and economic transformations, SO “Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine”, head of the board, NGO “Ukrainian Institute for Social Research after Olexander Yaremenko”, NGO “Social Monitoring Center”, 26, Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, Ukraine, email: bon.smc@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0790-7142>, Scopus Author ID: 23090251200, Web of Science ResearcherID: C-2861-2016,

Dmytruk D.A., PhD. (Sociology), scientific fellow, department for monitoring-based research of social and economic transformations, SO “Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine”, director, NGO “Social Monitoring Center”, 26, Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, Ukraine, email: dmitruk_d@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2683-0972>

¹ За результатами моніторингових опитувань населення України, що проводяться ГО “Центр “Соціальний моніторинг” та ГО “Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка” спільно з відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”. Вибіркова сукупність кожного опитування моніторингу становить не менше ніж 2000 респондентів, є репрезентативною за основними соціально-демографічними показниками стосовно дорослого населення України. Стандартні відхилення при достовірних 95% і співвідношенні змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 1,31–2,18%. Метод отримання інформації: індивідуальне інтерв'ю за місцем проживання респондента “віч-на-віч” (травень і червень 2020 р. – телефонні інтерв'ю). Останнє опитування проведено з 30 червня по 9 липня 2021 р. в 24 областях України та м. Київ. Всього опитано 3011 респондентів.

© Балакірева О.М., Дмитрук Д.А., 2021

SOCIO-ECONOMIC SENTIMENTS OF THE UKRAINIAN POPULATION: THE SUMMER OF 2021

Paper presents data based on the regular national surveys on self-assessment of financial situation, delay or non-payment of wages and pensions, shadow incomes prevalence, indices of socio-economic assessments and expectations of the Ukrainian population, the level of trust in the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine and the Cabinet of Ministers, the general assessment of the political situation in Ukraine.

Keywords: *indices of socio-economic assessments and expectations, monitoring of public opinion, self-assessment of financial situation, shadow income, level of trust, key social and economical problems.*

Суб’єктивні оцінки матеріального становища. Відповідно до динаміки самооцінок населенням свого матеріального становища за останні 12 місяців (з червня 2020 р. по червень 2021 р.), найнегативніші оцінки (найбільша частка сумарних показників двох низьких градацій “дуже низьке” та “низьке” і скорочення частки опитаних, які оцінювали своє матеріальне становище як середнє та вище) виявлено у респондентів у вересні та грудні 2020 р., коли бідними свої родини вважали понад 58% опитаних (табл. 1).

У першій половині 2021 р. найвищий показник суб’єктивної бідності зафіксований у червні – липні 2021 р. – сумарно низькі три градації шкали самооцінки матеріального становища були обрані 54,4% опитаних. Оцінки матеріального становища найбідніших прошарків населення є чутливими до карантинних заходів: послаблення обмежень щоразу призводить до зменшення частки населення, яке відносить себе до низьких трьох градацій (дані моніторингу за лютий і травень поточного року).

Відстеження змін частки населення із “середнім” рівнем добробуту (4) виявлено мінімальні зміни матеріального самопочуття населення: коливання відбувалися в діапазоні від 39,2% та 44,2%.

Тривалі моніторингові спостереження за показниками суб’єктивної оцінки матеріального становища (рис. 1) дають підстави вказувати на важливість співвідношення питомої ваги населення, яке оцінює своє матеріальне становище нижче за середнє (сума відповідей “дуже низьке”, “низьке” та “нижче за середнє”) та питомої ваги опитаних, які визнали його як “середнє”: в моменти найбільшої соціально-економічної напруженості сумарна частка оцінок є нижчою за середню (1+2+3) перевищує показник населення, яке оцінює своє становище як середнє (4).

Таблиця 1

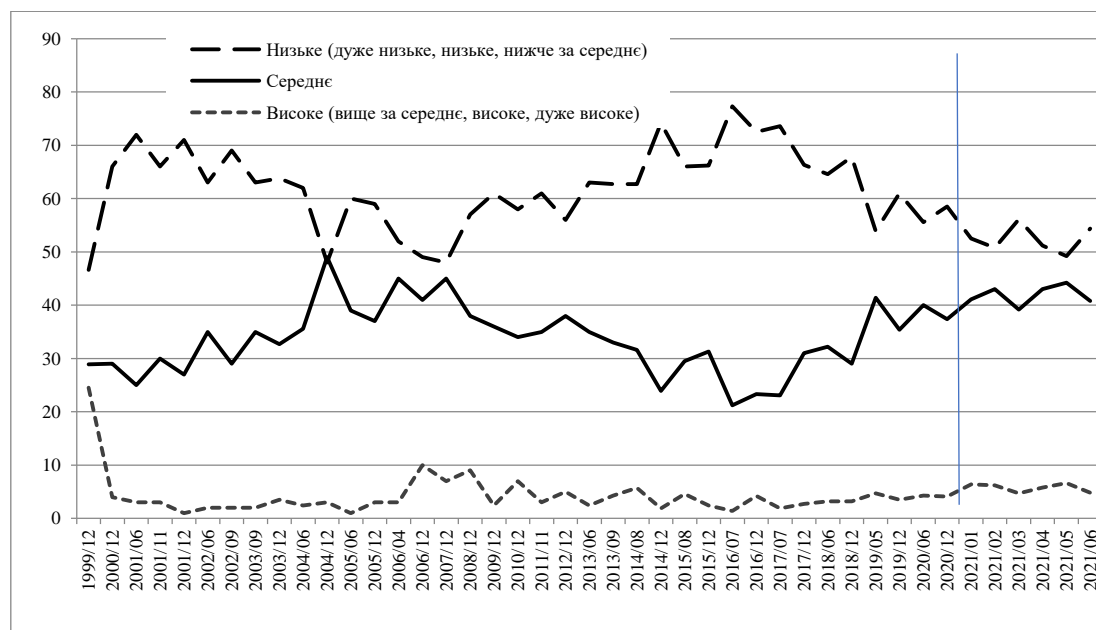
**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
“Якщо матеріальне становище середньостатистичної сім’ї України
прийняти за деякий середній показник, то як Ви порівняно з ним оцінюєте
матеріальне становище Вашої сім’ї?” у 2006–2021 рр., % у динаміці**

	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.	Грудень 2009 р.	Грудень 2010 р.	Грудень 2012 р.	Грудень 2014 р.	Грудень 2016 р.	Грудень 2017 р.	Грудень 2018 р.	Грудень 2019 р.	Травень 2020 р.	Червень 2020 р.	Липень 2020 р.	Серпень 2020 р.	Вересень 2020 р.	Листопад 2020 р.	Грудень 2020 р.
Дуже низьке (1)	4	4	5	5	5	4	8,5	11,3	7,5	9,4	7,7	4,7	6,0	4,7	5,7	7,6	6,0	7,1
Низьке (2)	14	16	19	21	19	18	27	28,8	26,4	24,7	19,7	15	17,8	17,6	15,9	19,4	15,9	21,5
Нижче за середнє (3)	31	28	33	35	34	34	38,7	32,4	32,4	33,7	33,6	27	31,8	31,5	27,7	31,0	28,5	29,9

Продовження табл 1

(1+2+3)	49	48	57	61	58	56	74,2	72,5	66,3	67,8	61	46,7	55,6	53,8	49,3	58	50,4	58,5
Середнє (4)	41	45	38	36	34	38	23,9	23,3	31,0	29,0	35,4	47	40,0	40,5	44,7	36,9	42,3	37,4
Вище за середнє (5)	7	4	8	2	4	4	1,9	3,4	2,4	3,2	3,2	5,5	3,7	5,2	5,6	4,5	6,2	3,8
Високе (6)	3	2	1	0,4	3	1	0	0,8	0,3	0	0,2	0,7	0,5	0,3	0,3	0,6	0,7	0,2
Дуже високе (7)	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1
	Січень 2021 р.		Лютий 2021 р.			Березень 2021 р.			Квітень 2021 р.			Травень 2021 р.		Червень – липень 2021 р.				
Дуже низьке (1)	5,1		4,4			5,5			5,4			4,4		7,3				
Низьке (2)	18,3		16,3			16,8			16,9			14,4		17,5				
Нижче за середнє (3)	29,1		30,1			33,8			28,9			30,4		29,6				
(1+2+3)	52,5		50,8			56,1			51,2			49,2		54,4				
Середнє (4)	41,1		43,0			39,2			43,0			44,2		40,8				
Вище за середнє (5)	6,1		5,5			4,4			5,0			5,9		4,4				
Високе (6)	0,3		0,6			0,2			0,8			0,7		0,3				
Дуже високе (7)	0,0		0,1			0,1			0,0			0,0		0,1				

Джерело: Тут і далі у таблицях і рисунках – за даними моніторингу ГО “УІСД ім. О. Яременка”/ГО “ЦСМ” за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”.

Рис. 1. Динаміка оцінок матеріального становища своєї сім'ї (за відповідями респондентів на запитання: “Якщо матеріальне становище середньостатистичної сім'ї в Україні прийняти за деякий середній показник, то як Ви порівняно з ним оцінюєте матеріальне становище Вашої сім'ї?”) у 1999–2021 рр., %

Відсотковий розподіл оцінок власного матеріального становища, який склався у першій половині 2021 р., найбільше нагадує ситуацію 2005–2007 рр., коли частка населення, що відносила себе до середнього прошарку, була однією з найвищих. Частково цьому сприяло підвищення рівня мінімальної заробітної плати, частково зміна структури витрат домогосподарствами, зокрема скорочення витрат на транспорт, розваги, харчування тощо внаслідок карантинних обмежень.

Відповідно до останніх показників у розрізі населених пунктів і порівняння розподілів за основними віковими групами, сільське населення та представники старших вікових груп гірше оцінюють своє матеріальне становище (табл. 2, 3).

Таблиця 2

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Якщо матеріальне становище середньостатистичної сім’ї в Україні прийняти за певний середній показник, то як Ви порівняно з ним оцінюєте матеріальне становище Вашої сім’ї?”, червень – липень 2021 р., % за типом поселення

	Тип населеного пункту								
	Облас-ний центр (і м. Київ)	Місто з нас. понад 100 тис. жит.	Місто з нас. 50–100 тис. жит.	Місто з нас. 20–50 тис. жит.	Місто з нас. менше ніж 20 тис. жит.	Міста (разом)	Селище міського типу	Село	Сільська місцевість (разом)
Дуже низьке (1)	4,2	10,6	7,9	11,7	12,4	7,1	9,8	7,0	7,6
Низьке (2)	12,0	19,1	12,6	22,3	23,4	15,0	18,2	21,8	21,0
Нижче за середнє (3)	28,9	34,3	30,9	35,1	29,2	30,7	26,1	28,6	28,1
Середнє (4)	49,5	32,2	44,6	28,7	31,4	42,8	38,3	37,6	37,7
Вище за середнє (5)	5,1	3,0	4,0	2,1	3,6	4,1	5,7	4,6	4,8
Високе (6)	0	0	0	0	0	0	1,9	0,4	0,7
Дуже високе (7)	0,2	0,8	0	0	0	0,2	0	0	0

Таблиця 3

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Якщо матеріальне становище середньостатистичної сім’ї в Україні прийняти за певний середній показник, то як Ви порівняно з ним оцінюєте матеріальне становище Вашої сім’ї?”, червень – липень 2021 р., % за віковими групами

	Вікові групи, років				
	18–29	30–39	40–49	50–59	60 років і старше
Дуже низьке (1)	2,5	2,5	4,9	8,9	15,3
Низьке (2)	11,1	12,0	14,0	16,0	29,7
Нижче за середнє (3)	22,7	26,3	31,8	32,3	34,3
Середнє (4)	57,4	51,1	43,2	39,2	19,3
Вище за середнє (5)	5,9	7,2	5,7	3,0	1,4
Високе (6)	0	0,7	0,4	0,4	0,1
Дуже високе (7)	0,3	0,2	0	0,2	0

Затримки або не виплати заробітної плати, пенсії. За даними останнього опитування, 7,9% опитаних від загалу заявили про те, що в останні 1–2 місяці вони потрапили в ситуацію з не виплатою заробітної плати або пенсії (у перерахунку до осіб, які працюють або отримують пенсії, цей показник становить 9,1%). Серед економічно активного населення кожен десятий (10,4%) вказав на затримки або не виплати заробітної плати та/або пенсії. (Табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Чи траплялися з Вами особисто за останні 1–2 місяці випадки затримки або не виплати заробітної плати, пенсії?”, % серед усіх та осіб, які отримують заробітну плату/пенсію

Затримки або не виплати заробітної плати, пенсії за останні 1–2 місяці	Серед усіх	Серед осіб, які отримують заробітну плату/пенсію	Серед економічно активного населення	
			Всі	Особи, які отримують заробітну плату та пенсію
Так	7,9	9,1	10,4	11,9
Ні	79,4	90,9	82,9	94,9
Не отримую заробітної плати/пенсії	12,6	–	6,7	–

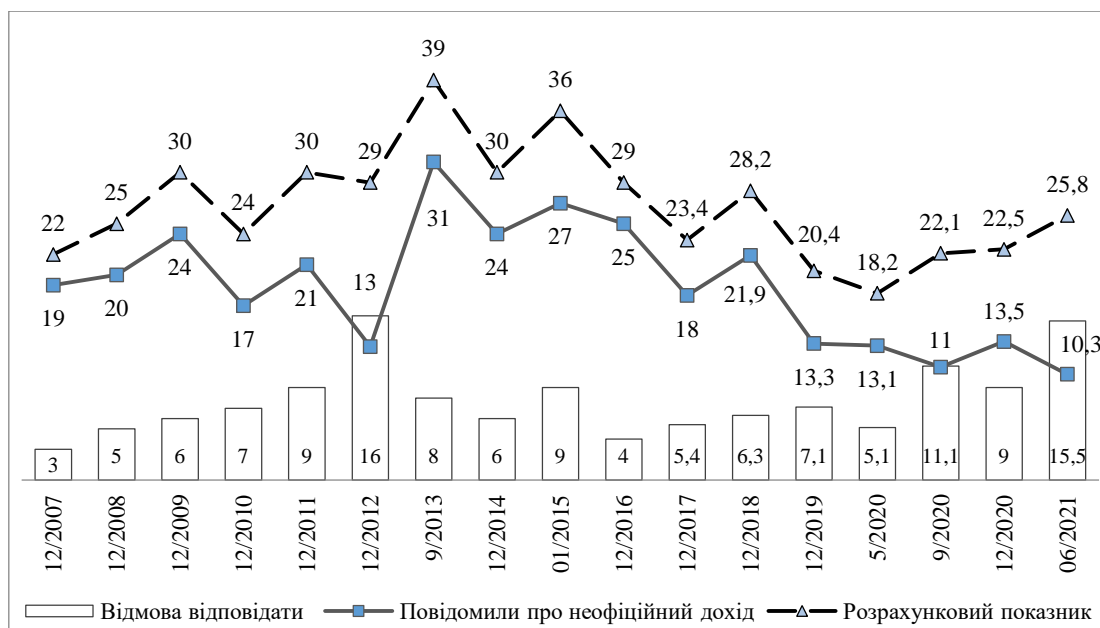
За даними опитування, про затримки виплат переважно повідомляють працюючі респонденти віком 30–49 років (стикалися з не виплатами 12,3%), які становлять основну групу економічно активного населення. Зберігається незначна різниця за статтю (серед чоловіків – 9,1%, серед жінок – 6,9%), яка нівелюється, якщо дивитись у підгрупі зайнятих.

Тіньові доходи. У червні – липні 2021 р. частка економічно активного населення, яка отримувала виплати неофіційно, становила 15,5%, ще 10,3% відмовилися відповідати на це запитання, що виводить показник розрахункового максимуму на позначку 25,8% (рис. 2). Аналіз показників у динаміці дає підстави припустити зростання рівня поширеності практики тіньових виплат і бажання працівників приховувати цю ситуацію.

В отримання неофіційних виплат майже рівномірно включені всі вікові групи населення: серед 18–29-річних таких 15,8%, 30–39-річних – 17,3%, 40–49-річних – 15,8%, 50–59-річних – 13,5%, старших за 60 років – 13,6%. Залученість до тіньових виплат серед чоловіків і жінок – 17,9% та 13% відповідно.

Серед тих, хто має неофіційні доходи кожен п'ятий вказав, що їх частка становить до 25% від сукупних доходів; майже 36% зазначила що їх частка в інтервалі 25–50%; кожен десятий відповів, що їх частка складає 50–75%; третина надала відповідь, що їх частка є більшою ніж 75% загального доходу. Співставлення результатів останнього виміру у червні – липні з результатами грудня 2020 р. підтверджує, що в грудні, як останньому місяці фінансового року зменшується часта неофіційних виплат у структурі доходів, зокрема, за рахунок офіційних виплат, бонусів, премій, компенсацій тощо. А порівняння результатів з вереснем 2020 р. показує доволі стабільну ситуацію щодо частки неофіційних виплат у структурі доходів. (Табл. 5.)

За даними відповідей, неофіційні платежі становлять значну частку особистого доходу (табл. 5).

Рис. 2. Частка економічно активного населення, яке залучене або може бути залученим до отримання тінювих доходів (отримують плату за свою роботу неофіційно – “з рук у руки”, “у конверті” тощо) у 2007–2021 рр., % у динаміці

Таблиця 5

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Який відсоток від Вашого особистого доходу становлять такі неофіційні надходження?”, % серед економічно активного населення, яке надало змістовну відповідь

Частка неофіційних доходів від особистого доходу	Вересень 2020 р.	Грудень 2020 р.	Червень – липень 2021 р.	Порівняння показників у червні – липні 2021 р. з груднем 2020 р.	Порівняння показників у червні – липні 2021 р. з вереснем 2020 р.
До 25%	21,1	21,6	20,1	-1,5	-1,0
Від 25% до 50%	34,2	13,7	35,7	+22	+1,5
Від 50% до 75%	7,3	24,5	10,7	-13,8	+3,4
Понад 75%	37,4	40,2	33,5	-6,7	-3,9

Індекси соціально-економічних оцінок та очікувань. Щоквартальний моніторинг соціально-економічних оцінок і очікувань населення здійснюється ГО “УІСД ім. О. Яременка”/ГО “ЦСМ” за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України” [1–18] ґрунтується на розрахунку п’яти індексів (методологія розрахунків представлена у додатку А): поточного особистого матеріального становища (ІПСо), поточного суспільного матеріального становища (ІПСс), очікуваних змін особистого матеріального становища (ІЕОо), очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчих місяців (ІЕОс) та інфляційних очікувань (ІІО).

Динаміка зміни індексів соціально-економічних оцінок та очікувань у червні – липні 2021 р. демонструє покращення всіх без винятку показників (табл. 6):

– ПСо зріс до позначки 68,8 пункту (серед економічно активного населення – 71,8; серед неактивного – 63,9);

– ПСс: 86,4 пункту (серед економічно активного населення – 87; серед неактивного – 85,5);

– ІЕОо: 70,3 пункту (серед економічно активного населення – 74,3, серед неактивного – 63,8);

– ІЕОс: 81,8 пункту (серед економічно активного населення – 77,5; серед неактивного – 89,0);

– ІО: 163,6 пункту (серед економічно активного населення – 160,3; серед неактивного – 169,0).

Відповідно до наведених показників, після істотного падіння (особливо індексів, пов'язаних з власним матеріальним становищем) відбувається поступове зростання показників. Найменш чутливим традиційно виявився показник інфляційних очікувань, що відображає побоювання значної частки населення країни.

Традиційно зберігаються значні відмінності за індексами соціально-економічних оцінок і очікувань серед різних соціально-демографічних груп (табл. 7): більш стримані оцінки надають респонденти, які проживають в обласних центрах, водночас жителі сільської місцевості є оптимістичнішими в оцінці соціально-економічної ситуації; більш песимістичними – традиційно респонденти старшого віку, економічно неактивна частка населення. У регіональному розрізі більший песимізм демонструють мешканці Сходу та Центру країни.

Таблиця 6

Динаміка індексів соціально-економічних оцінок і очікувань серед економічно активного населення у 2014–2021 рр.

	ПСо			ПСс			ІЕОо			ІЕОс			ІО		
	Всі	ЕА	ЕНА	Всі	ЕА	ЕНА	Всі	ЕА	ЕНА	Всі	ЕА	ЕНА	Всі	ЕА	ЕНА
Грудень 2014 р.	33	36	28	27	28	25	38	42	32	31	33	28	189	186	193
Грудень 2015 р.	48	51	42	33	42	43	48	51	43	54	56	50	184	183	186
Грудень 2016 р.	59	63	52	59	59	58	64	70	55	58	60	56	175	175	177
Грудень 2017 р.	68	73	62	59	60	57	72	79	63	62	64	58	180	178	183
Грудень 2018 р.	62	68	51	58	62	52	69	76	57	58	62	53	175	174	178
Грудень 2019 р.	85,2	89,9	79,3	90,4	93,6	86,2	95,2	100,4	88,4	55,3	54	57,2	159,6	155,6	164,9
Травень 2020 р.	57,8	54,7	63,3	44	42,8	46,2	95,4	98	90,8	58,2	55,8	62,5	159,3	155,8	166
Вересень 2020 р.	72,8	76,0	67,6	68,5	70,9	64,7	72,2	75,0	67,7	64,2	65,3	62,6	160,3	157,4	165
Грудень 2020 р.	65,2	67,6	58,7	52,8	54,8	47,4	68	71,7	58,3	53,8	55,6	49,1	165,1	163,7	168,6
Червень – липень 2021 р.	68,8	71,8	63,9	86,4	87,0	85,5	70,3	74,3	63,8	81,8	77,5	89,0	163,6	160,3	169,0

Примітка: ЕА – економічно активне населення, ЕНА – економічне неактивне населення. Пояснення щодо розрахунку індексів див. додаток А.

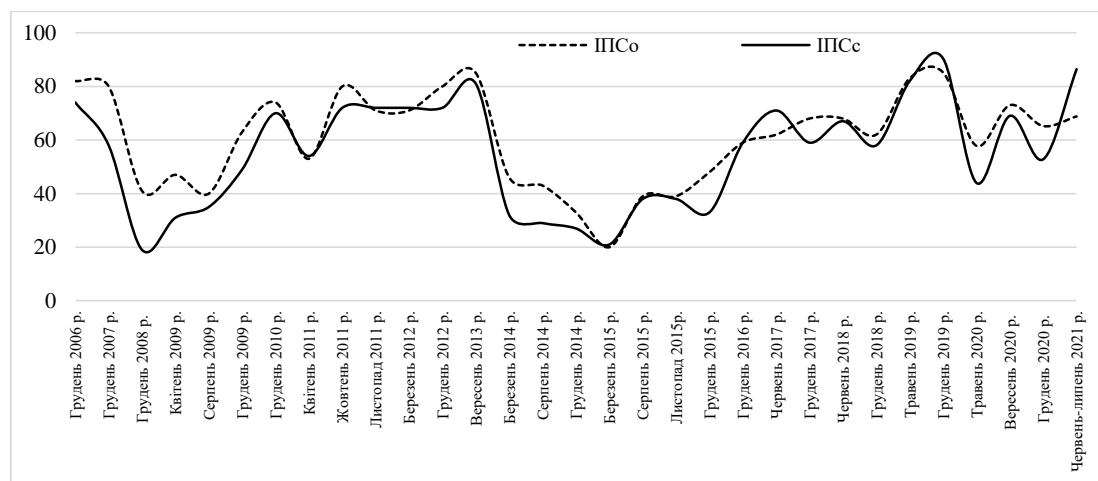
Порівняльний аналіз динаміки індексів соціально-економічних оцінок і очікувань демонструє чергове підвищення оцінок матеріального становища на рівні особистості та суспільства, що є безпосередньою реакцією суспільства на очікування подолання перших хвиль COVID та спричинено сезонним фактором відпусток (рис. 3). Показники влітку 2021 р. є значно оптимістичнішими, ніж у грудні 2020 р.

Таблиця 7

**Зведена таблиця індексів оцінок і очікувань
за соціально-демографічними групами у червні – липні 2021 р.***

		ПСо	ПСс (інтегральний)	ПСс (населеного пункту)	ПСс (області)	ПСс (країни)	ІЕОо	ІЕОс	ІО
Серед усіх		68,8	86,4	73,1	69,3	60,6	70,3	81,8	163,6
Регіон опитування	Захід	75,0	86,7	72,3	68,4	63,9	74,3	87,9	153,7
	Центр	58,2	86,3	70,4	72,4	61,1	65,4	80,4	167,9
	Північ	70,2	86,9	80,0	71,8	62,1	68,3	73,3	166,1
	Схід	62,4	84,6	67,1	64,0	53,8	63,2	86,6	172,9
	Донбас	77,9	85,8	79,4	68,8	55,8	79,9	80,9	149,7
	Південь	68,5	86,2	71,9	70,5	59,4	72,7	73,9	169,0
Тип поселення	М. Київ	81,4	91,0	81,0	72,9	71,0	79,6	82,8	158,8
	Обласний центр	69,7	87,2	73,4	69,4	60,6	71,7	86,1	162,1
	Місто	67,0	84,4	69,6	65,4	57,7	68,2	82,3	163,2
Рівень матеріального становища родини	Село	70,1	88,0	76,5	73,5	63,8	71,4	77,4	165,4
	Дуже низьке	38,5	76,0	46,9	42,7	36,2	31,5	111,3	187,3
	Низьке	57,3	83,5	65,4	62,7	53,9	56,2	86,3	176,3
	Нижче за середнє	61,1	83,2	65,3	62,2	55,6	63,9	82,7	169,7
	Середнє	82,2	90,6	84,0	79,3	69,1	83,9	74,5	152,9
	Вище за середнє	92,6	96,9	94,9	88,2	77,9	102,2	84,6	133,8
Вік, років	Високе	66,7	94,4	88,9	88,9	77,8	66,7	77,8	166,7
	Дуже високе	150,0	129,2	125,0	125,0	125,0	200,0	50,0	150,0
	18–29	84,2	91,7	88,4	83,2	74,9	92,0	63,2	148,7
	30–39	74,6	88,7	80,1	74,2	66,1	78,2	75,0	158,8
	40–49	67,2	84,5	68,0	64,0	56,7	68,2	83,5	166,4
Економічна активність	50–59	65,2	84,0	66,9	66,5	56,0	63,7	84,7	166,0
	60+	55,7	83,4	62,9	59,6	50,6	52,8	99,0	175,6
	Активне	71,8	87,0	75,1	71,8	63,4	74,3	77,5	160,3
	Неактивне	63,9	85,5	69,7	65,1	56,1	63,8	89,0	169,0

* Пояснення щодо розрахунку індексів див. додаток А.

Рис. 3. Динаміка індексів поточного особистого (ПСо) та суспільного матеріального становища (ПСс) у 2006–2021 рр.

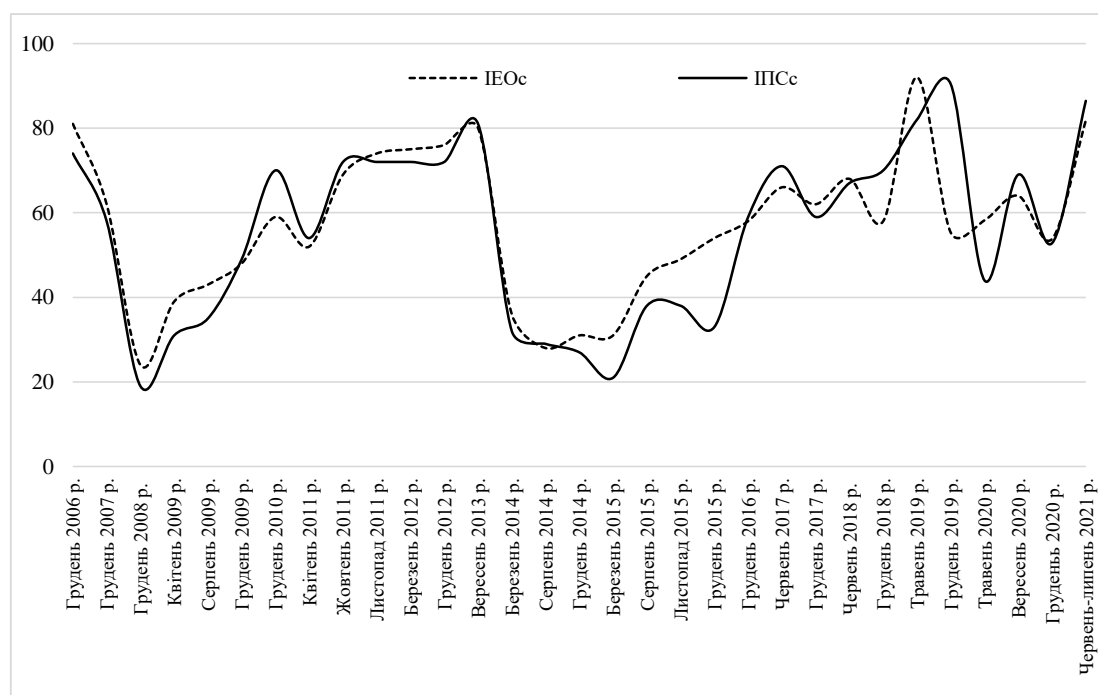
Індекс очікуваного розвитку економіки країни (ІЕОс) після падіння в грудні 2020 р. знову зростає і ми можемо спостерігати відновлення його традиційної синхронності з ІПСс (рис. 4).

Незважаючи на покращення показників низки індексів (насамперед, ІПСс та ІЕОс), високі інфляційні очікування населення продовжують спричиняти негативний тиск. (рис. 5).

Інфляційні очікування (ІО) залишаються доволі високими і значно перевищують реальні економічні прогнози. Населення продовжує з недовірою ставитися до цін, очікуючи чи то їх зростання, чи то падіння курсу гривні. Індекс очікуваного розвитку економіки країни (ІЕОс) виглядає поки що стабільно на дещо нижчому рівні, повторюючи траєкторію індексу особистого матеріального становища (ІЕОо) (рис. 6).

За результатами моніторингу ГО “УІСД ім. О. Яременка”/ГО ”ЦСМ” за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, зафіксовано стабілізацію падіння рівня довіри до всіх гілок влади (рис. 7).

Стабільно високою залишається частка населення, яка вважає, що країна рухається у неправильному напрямі (табл. 8, рис. 8).

Рис. 4. Розподіл інтегрального індексу поточного суспільного становища (ІПСс) та індексу очікуваного розвитку економіки країни (ІЕОс) у 2006–2021 рр.

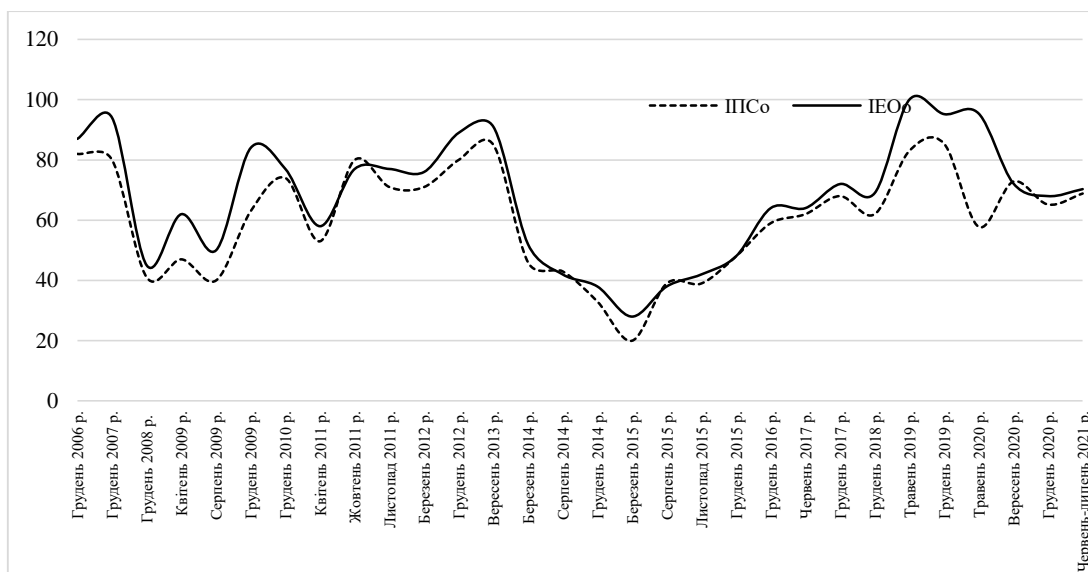

Рис. 5. Розподіл індексів поточного особистого матеріального становища (ІПО) та очікуваних змін особистого матеріального становища (ІЕО) у 2006–2021 рр.

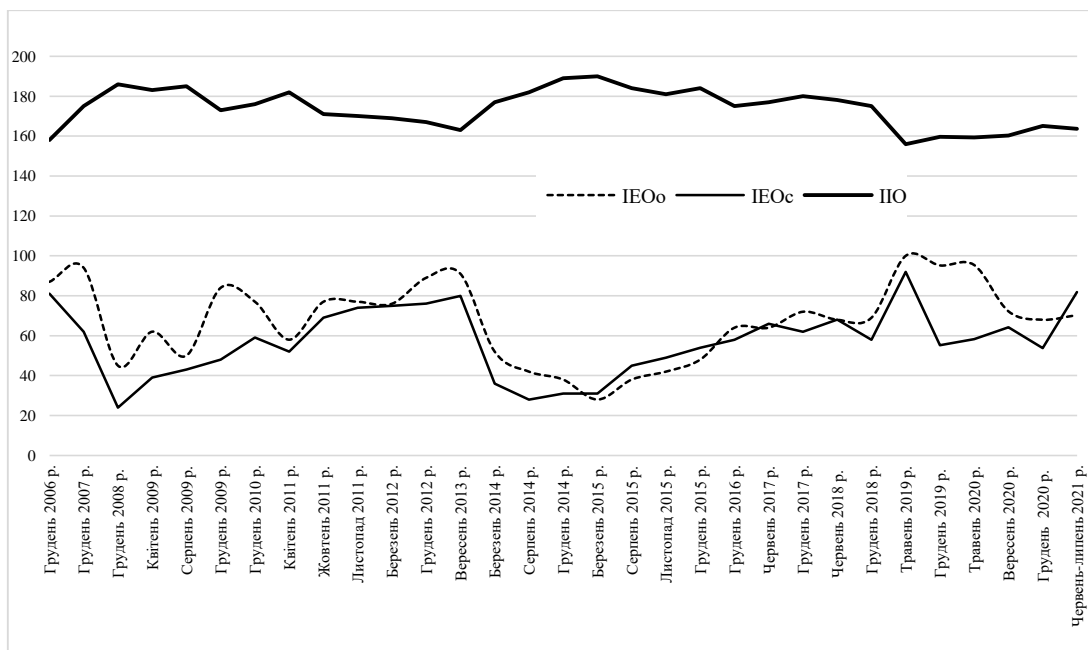

Рис. 6. Динаміка індексів очікування змін особистого матеріального становища (ІЕО), очікуваного розвитку економіки країни (ІЕОс), інфляційних очікувань (ІО) у 2006–2021 рр.

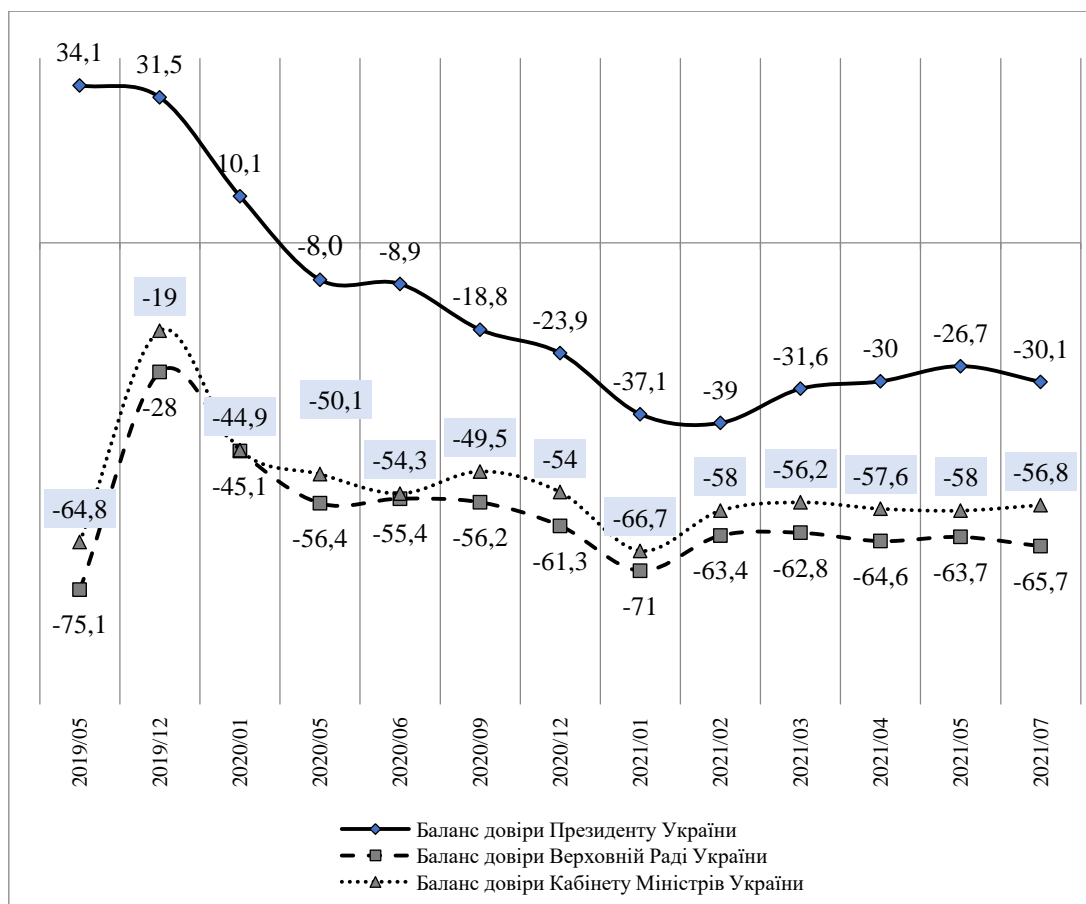

Рис. 7. Динаміка балансу довіри до Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України у 2019–2021 рр., %

Таблиця 8

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Якщо говорити в цілому, як Ви вважаєте, події в Україні розвиваються у правильному чи неправильному напрямі?” у червні – липні 2021, % за регіонами, динаміка

	Серед усіх	Регіон опитування				
		Західний	Центральний	Східний	Донбас	Південний
У правильному напрямі	26,2	35,6	25,4	16,1	16,4	26,2
У неправильному напрямі	73,8	64,4	74,6	83,9	83,6	73,8

Традиційно найактуальніші питання для населення мають соціально-економічний характер (табл. 9).

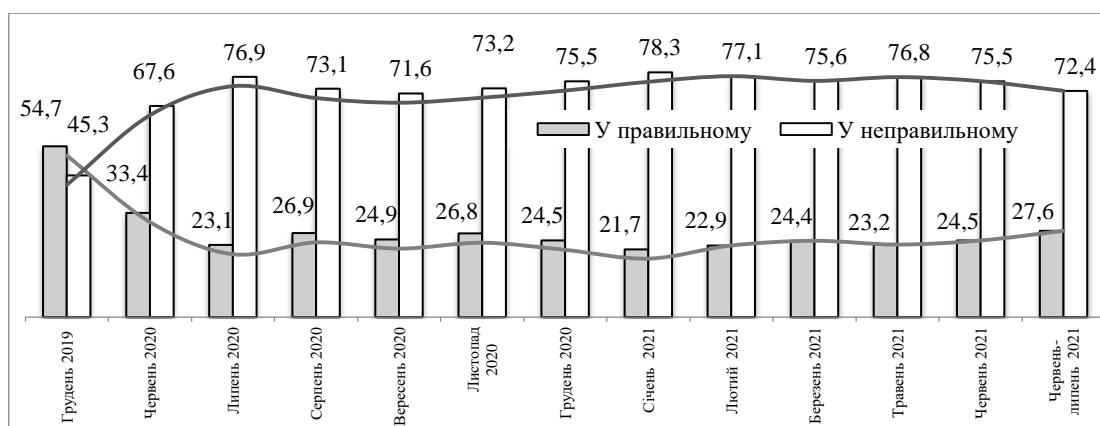

Рис. 8. Динаміка оцінки напрямку розвитку України у 2019–2021 рр.

Таблиця 9

Розподіл відповідей на запитання: “Оцініть, наскільки зараз для країни важливими є такі проблеми? Використовуйте шкалу від “1” до “5”, де 1 – зовсім не важливі, а 5 – дуже важливі?”, середні значення, бали

	2021/01	2021/02	2021/03	2021/04	2021/05	2021/06-07
Зростання цін, інфляція	4,69	4,72	4,62	4,66	4,72	4,72
Зростання тарифів на комунальні послуги	4,71	4,74	4,61	4,64	4,71	4,71
Вирішення воєнного конфлікту на Сході України	4,59	4,66	4,57	4,62	4,62	4,66
Занепад економіки	4,67	4,73	4,6	4,68	4,55	4,65
Корупція та кумівство у владі	4,44	4,46	4,46	4,56	4,53	4,56
Відсутність роботи, безробіття	4,56	4,54	4,48	4,5	4,42	4,51
Зростання податків і зборів з боку держави	4,43	4,4	4,38	4,43	4,37	4,48
Збагачення олігархів і зубожіння простих людей	4,47	4,46	4,34	4,41	4,33	4,47
Недостатній професіоналізм влади	4,42	4,38	4,32	4,37	4,33	4,37
Якість і темпи реалізації реформ	4,3	4,27	4,34	4,39	4,31	4,34
Соціальна несправедливість	4,37	4,35	4,31	4,29	4,27	4,33
Стан екології, навколишнього середовища	4,21	4,21	4,2	4,21	4,21	4,28
Проблеми зношеності ЖКГ та якості послуг	4,28	4,29	4,26	4,19	4,14	4,26
Еміграція українців за кордон, трудова міграція	4,12	4,04	4,07	4,07	3,97	4,09
Залежність від зовнішнього управління	4,24	4,17	4,1	4,13	3,96	4,03
Стан демократії та політичних свобод у країні	3,87	3,91	3,94	3,88	3,86	3,95
Демографічна криза	3,89	3,9	3,86	3,83	3,80	3,94
Повернення Криму	3,6	3,66	3,71	3,63	3,71	3,76
Відносини України та Російської Федерації	3,82	3,52	3,71	3,82	3,67	3,72
Відновлення взаємовигідних торгових та економічних відносин з РФ та країнами СНД	3,64	3,38	3,55	3,62	3,38	3,44

Висновки. Зростання частки населення, що відносить себе до середнього прошарку. Карантинні “розриви” призвели до модифікації структури витрат домогосподарств, що позначилося на оптимізації поточних витрат і тимчасово послабило сприйняття соціально-економічної диференціації. Проте у суспільстві доволі довгий час залишається високим рівень занепокоєності саме соціально-економічними питаннями, що неминуче призведе до перегляду стандартів і показників якості життя.

Затримки або невилати заробітної плати/пенсії та ситуація щодо тіньових доходів. Сезонне зменшення показника невилат до 7,9% суттєво не впливає на поточне становище більшості населення. Натомість, залишається високим показник частки неофіційних доходів. Значення розрахункового показника залученості до тіньових виплат почало зростати: 15,5% економічно активного населення повідомили про отримання тіньових доходів (отримують плату за свою роботу неофіційно – “з рук у руки”, “у конверті” тощо), ще 10,3% ухилися від відповіді; отже, розрахунковий максимум частки економічно активного населення, яка залучена до тіньового сегмента оплати праці, склав 25,8%.

Індекси соціально-економічних оцінок та очікувань. Значення всіх без винятку індексів соціально-економічних оцінок і очікувань влітку 2021 р. продемонстрували рух у напрямі покращення. Найпозитивніші зрушення помітні в показниках індексу поточного суспільного матеріального становища (ІПСО) та індексу очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчих місяців (ІЕОс). Разом з тим індекс інфляційних очікувань залишається доволі високим.

Динаміка соціально-економічних проблем. Стабільно високою залишається частка населення, яка вважає, що країна рухається у неправильному напрямі. Головні проблеми, з якими стикаються респонденти, полягають у площині невирішених економічних завдань особистого матеріального становища та загальносуспільного добробуту.

Найгострішими протягом останніх двох років залишаються питання щодо вирішення воєнного конфлікту на Сході України, зростання цін та інфляція, зростання тарифів на комунальні послуги, занепад економіки та відсутність гідної зайнятості й безробіття, корупція та кумівство у владі, недостатній професіоналізм влади, якість і темпи реалізації реформ, збагачення олігархів і зубожіння простих людей, соціальна несправедливість, стан екології та навколишнього середовища.

Відсутність позитивних змін у зазначених питаннях протягом тривалого періоду зумовлюють стабільно низький рівень довіри до практично всіх центральних органів влади.

Список використаних джерел

1. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Соціально-економічні настрої населення України наприкінці 2020 року. *Український соціум*. 2020. № 4. С. 136–155. <https://doi.org/10.15407/socium2020.04.136>
2. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Соціально-економічні настрої населення України: червень – вересень 2020 року. *Український соціум*. 2020. № 3. С. 142–156. <https://doi.org/10.15407/socium2020.03.142>
3. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Соціально-економічні настрої населення України: травень – червень 2020 року. *Український соціум*. 2020. № 2. С. 152–171. <https://doi.org/10.15407/socium2020.02.152>

4. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Динаміка соціально-економічних оцінок і очікувань населення України наприкінці 2019 р. *Український соціум*. 2019. № 4. С. 133–145. <https://doi.org/10.15407/socium2019.04.133>
5. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Соціально-економічні оцінки та настрої населення України між президентськими та парламентськими виборами 2019 р. *Український соціум*. 2019. № 2. С. 111–126. <https://doi.org/10.15407/socium2019.02.111>
6. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Динаміка соціально-економічних оцінок і очікувань населення України наприкінці 2018 р. *Український соціум*. 2019. № 1. С. 105–124. <https://doi.org/10.15407/socium2019.01.105>
7. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Динаміка соціально-економічних оцінок і очікувань населення України: літо 2018 р. *Український соціум*. 2018. № 3. С. 114–129. <https://doi.org/10.15407/socium2018.03.114>
8. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Динаміка соціально-економічних оцінок і очікувань населення України наприкінці 2017 р. *Український соціум*. 2018. № 1. С. 95–111. <https://doi.org/10.15407/socium2018.01.095>
9. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Динаміка соціально-економічних оцінок і очікувань населення України: літо 2017 р. *Український соціум*. 2017. № 2. С. 114–132. <https://doi.org/10.15407/socium2017.02.114>
10. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Динаміка соціально-економічного самопочуття населення України. *Український соціум*. 2017. № 1. С. 124–145. <https://doi.org/10.15407/socium2017.01.124>
11. Балакірева О.М., Серeda Ю.В. Динаміка соціально-економічного самопочуття та рівня життя населення. *Український соціум*. 2015. № 3. С. 125–145. <https://doi.org/10.15407/socium2015.03.125>
12. Балакірева О.М., Серeda Ю.В. Динаміка матеріального становища та соціально-економічних очікувань населення: березень 2014 р. *Український соціум*. 2014. № 1. С. 148–173. <https://doi.org/10.15407/socium2014.01.148>
13. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Динаміка соціально-економічних оцінок та очікувань населення України: 2006–2012 рр. *Український соціум*. 2013. № 1. С. 171–194. <https://doi.org/10.15407/socium2013.01.171>
14. Балакірева О.М., Серeda Ю.В. Соціально-економічне самопочуття населення України: березень 2012 р. *Український соціум*. 2012. № 2. С. 172–192. <https://doi.org/10.15407/socium2012.02.172>
15. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А., Серeda Ю.В. Соціально-економічне самопочуття населення України наприкінці 2011 р. *Український соціум*. 2011. № 4. С. 159–179. <https://doi.org/10.15407/socium2011.04.159>
16. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А., Серeda Ю.В. Соціально-економічне самопочуття населення та очікування навесні 2011 р. *Український соціум*. 2011. № 2. С. 161–178. <https://doi.org/10.15407/socium2011.02.161>
17. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А., Серeda Ю.В. Громадська думка та оцінки ситуації: листопад – грудень 2010 р. *Український соціум*. 2011. № 1. С. 193–215. <https://doi.org/10.15407/socium2011.01.193>
18. Балакірева О.М. Соціально-економічне самопочуття населення України: підсумки 2009 р. та очікування від 2010 р. *Український соціум*. 2010. № 1. С. 165–190.

Отримано 16.06.21 та оновлено 10.07.21

References

1. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2020). Socio-economic attitudes of the Ukrainian population at the end of 2020. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 4 (75), 136–155. <https://doi.org/10.15407/socium2020.04.136>
2. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2020). Socio-economic attitudes of the Ukrainian population: June – September 2020. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 3 (74), 142–156. <https://doi.org/10.15407/socium2020.03.142> [in Ukrainian]

3. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2020). Socio-economic attitudes of the Ukrainian population: May – June 2020. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 2 (73), 152-171. <https://doi.org/10.15407/socium2020.02.152> [in Ukrainian]
4. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2019). Trends of socio-economic assessments and expectations of the Ukrainian population at the end of 2019. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 4 (71), 133-145. <https://doi.org/10.15407/socium2019.04.133> [in Ukrainian]
5. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2019). Socio-economic assessments and sentiments of Ukrainian population between the Presidential and Parliamentary elections in 2019. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 2 (69), 11-126. <https://doi.org/10.15407/socium2019.02.111> [in Ukrainian]
6. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2019). Trends of socio-economic assessments and expectations of Ukraine's population in the end of 2018. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1 (68), 105-124. <https://doi.org/10.15407/socium2019.01.105> [in Ukrainian]
7. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2018). Trends of socio-economic assessments and expectations of Ukraine's population: summer of 2018. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 3 (66), 114-129. <https://doi.org/10.15407/socium2018.03.114> [in Ukrainian]
8. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2018). Trends of socio-economic assessments and expectations of Ukraine's population in the end of 2017. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1 (64), 95-111. <https://doi.org/10.15407/socium2018.01.095> [in Ukrainian]
9. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2017). Trends of socio-economic assessments and expectations of Ukraine's population: the year of 2017. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 2 (61), 114-132. <https://doi.org/10.15407/socium2017.02.114> [in Ukrainian]
10. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2017). Dynamics of socio-economic well-being of the Ukrainian population. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1 (60), 124-145. <https://doi.org/10.15407/socium2017.01.124> [in Ukrainian]
11. Balakireva, O.M., Sereda, Yu.V. (2015). Dynamics of socio-economic well-being and living standards of the population. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 3 (54), 125-145. <https://doi.org/10.15407/socium2015.03.125> [in Ukrainian]
12. Balakireva, O.M., Sereda, Yu.V. (2014). Dynamics of population financial status and socio-economic expectations: March 2014. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1 (48), 148-173. <https://doi.org/10.15407/socium2014.01.148> [in Ukrainian]
13. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2013). Dynamics of socio-economic assessments and expectations of population of Ukraine 2006-2012. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1 (44), 171-194. <https://doi.org/10.15407/socium2013.01.171> [in Ukrainian]
14. Balakireva, O.M., Sereda, Yu.V. (2012). Socio-economic well-being of Ukraine's population: March 2012. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 2 (41), 172-192. <https://doi.org/10.15407/socium2012.02.172> [in Ukrainian]
15. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A., Sereda, Yu.V. (2011). Socio-economic self-being of the population of Ukraine at the end of 2011. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 4 (39), 159-179. <https://doi.org/10.15407/socium2011.04.159> [in Ukrainian]
16. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A., Sereda, Yu.V. (2011). Socio-economic well-being of population and expectations in springtime 2011. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 2 (37), 161-178. <https://doi.org/10.15407/socium2011.02.161> [in Ukrainian]
17. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A., Sereda, Yu.V. (2011). Public opinion and situation assessment: November – December 2010. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1 (36), 193-215. <https://doi.org/10.15407/socium2011.01.193> [in Ukrainian]
18. Balakireva, O.M. (2010). Socio-economic well-being of population of Ukraine: results of 2009 and prospects of 2010. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1 (32), 165-190. <https://doi.org/10.15407/socium2010.01.165> [in Ukrainian]

Received on 16.06.21 and updated on 10.07.21

Методологія розрахунку індексів соціально-економічних оцінок і очікувань

Індекс	Запитання та варіанти відповідей	Розрахунок
Індекс поточного особистого матеріального становища (ІПСо)	“Як змінилося життя Вашої родини протягом поточного місяця (за останні 30 днів) порівняно з попереднім місяцем?” 1. Істотних змін не відбулося. 2. Добробут збільшився. 3. Добробут зменшився	Від частки позитивних відповідей віднімають частку негативних, до різниці додають 100, щоб уникнути появи від’ємних величин. Значення індексів можуть змінюватись у межах від 0 до 200: – значення дорівнює 200 у тому разі, якщо всі респонденти позитивно оцінюють економічну ситуацію; – індекс дорівнює 100 тоді, коли частки позитивних і негативних оцінок є однаковими; – значення індексу менше ніж 100 означає, що в суспільстві переважають негативні оцінки
Інтегральний індекс поточного суспільного матеріального становища (ІПСс)	“Як змінилася протягом останнього часу (за останні 2–3 місяці) соціально-економічна ситуація у: 1) Вашому населеному пункті?; 2) Вашій області?; 3) країні?” 1. Стала кращою. 2. Така сама. 3. Стала гіршою	
Індекс очікуваних змін особистого матеріального становища (ІЕОо)	“Як, на Вашу думку, зміниться матеріальне становище Вашої сім’ї (Ваше особисто) через пів року?” 1. Істотних змін не відбудеться. 2. Добробут збільшиться. 3. Добробут зменшиться	
Індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчих місяців (ІЕОс)	“Як Ви вважаєте, наступні один-два місяці для економіки країни будуть добрими, поганими часами чи ні добрими, ні поганими?” 1. Добрими. 2. Поганими. 3. Ні добрими, ні поганими	
Індекс інфляційних очікувань (ІІО)	“Як Ви вважаєте (очікуєте), протягом наступних одного-двох місяців доходи Вашої родини зростатимуть швидше, ніж ціни, приблизно тими самими темпами, що й ціни, або повільніше, ніж ціни?” 1. Доходи зростатимуть швидше, ніж ціни. 2. Доходи зростатимуть приблизно тими самими темпами, що й ціни. 3. Доходи зростатимуть повільніше, ніж ціни	Від частки відповідей, які свідчать про зростання інфляції (“Доходи зростатимуть повільніше, ніж ціни”) віднімають частку відповідей, що характеризують зменшення інфляції (“Доходи зростатимуть швидше, ніж ціни”), до різниці додають 100. Значення індексу може змінюватись у межах від 0 до 200: – значення дорівнює 200 у тому разі, якщо всі респонденти очікують зростання інфляції (песимістична оцінка); – індекс дорівнює 100 тоді, коли частки песимістичних і оптимістичних оцінок є однаковими; – значення індексу менше ніж 100 означає, що в суспільстві всі очікують зменшення інфляції (оптимістична оцінка)